

BÜEFAD

BARTIN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Ⓜ Cilt /Volume:1

Ⓜ Sayı/Issue:1

Ⓜ Kış/Winter 2012

Hakemli Dergi

- AYRI BASIM (e-baskı) / SPECIAL EDITION -

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Eğitimde Zihinsel Bağımsızlık

Mental Independence In Education

Refereed Journal

BARTIN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

BARTIN UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF EDUCATION

Cilt/ Volume: 1, Sayı/ Issue: 1, Kış/ Winter 2012

ISSN: 1308-7177

Sahibi

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Adına
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ (Dekan)

Editör

Yrd. Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ

Alan Editörleri

Doç. Dr. Çetin SEMERCİ
(Ölçme ve Değerlendirme)

Doç. Dr. Nuriye SEMERCİ
(Program Geliştirme)

Yrd. Doç. Dr. Aysun Nüket ELÇİ
(Matematik Eğitimi)

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Derya IŞIK
(Sınıf Öğretmenliği)

Yrd. Doç. Dr. Fatma ÜNAL
(Sosyal Bilgiler Eğitimi)

Yrd. Doç. Dr. Murat GENÇ
(Fen Eğitimi)

Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan KARABURGU
(Türkçe Eğitimi)

Sekretarya

Arş. Gör. Hasan Basri KANSIZOĞLU

Teknik Sorumlu

Arş. Gör. Barış ÇUKURBAŞI

İletişim

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi

74100 BARTIN – TÜRKİYE

Tel: 0378 223 52 07

Faks: 0378 223 52 08

e-posta: buiefad@bartin.edu.tr

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (BÜEFAD), yılda iki kez yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Owner

On Behalf of Bartın University Education Faculty
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ (Dean)

Editor

Assist. Prof. Dr. Sedat BALYEMEZ

Field Editors

Assoc. Prof. Dr. Çetin SEMERCİ
(Measurement and Evaluation)

Assoc. Prof. Dr. Nuriye SEMERCİ
(Curriculum Development)

Assist. Prof. Dr. Aysun Nüket ELÇİ
(Mathematics Education)

Assist. Prof. Dr. Ayşe Derya IŞIK
(Primary Education)

Assist. Prof. Dr. Fatma ÜNAL
(Social Science Education)

Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ
(Science Education)

Assist. Prof. Dr. Oğuzhan KARABURGU
(Turkish Education)

Secretary

RA. Hasan Basri KANSIZOĞLU

Technical Assistant

RA. Barış ÇUKURBAŞI

Contact

Bartın University Faculty of Education

74100 BARTIN – TURKEY

Tel: 0378 223 52 07

Fax: 0378 223 52 08

e-mail: buiefad@bartin.edu.tr

Bartın University Journal of Education Faculty (BUJFED) is a national refereed journal that is published two times a year. The responsibility lies with the authors of papers.

YAYIN DANIŞMA KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet ARIKAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet N. SERİNSU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal TOSUN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KIRKILIÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ALKAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet EMRE	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. M. Fatih TAŞAR	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖZBAY	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. N. Hikmet POLAT	Niğde Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DOĞAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Safure BULUT	ODTÜ
Prof. Dr. Şefik YAŞAR	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz TAŞKESENLİGİL	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Aziz KILIÇ	ÇOMÜ
Doç. Dr. Bahri ATA	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Bilgin Ünal İBRET	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN	ÇOMÜ
Doç. Dr. Çetin SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Emine KOLAÇ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Eyyüp COŞKUN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil İŞERİ	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Kubilay YAZICI	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe TERTEMİZ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer KÜÇÜK	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga GÜYER	Gazi Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Enver Aydın KOLUKISA	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Caner KERİMOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Çetin SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Esra BUKOVA GÜZEL	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Firdevs KARAHAN	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. İmam Bakır ARABACI	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşad YILMAZ	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Suat BAL	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali KARATAŞ	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aysun Nüket ELÇİ	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Derya IŞIK	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir BOZAVLI	Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatma ÜNAL	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ATMACA	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hamide ÇAKIR	Nevşehir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun ER	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan Said TORTOP	Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YOLCU	Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Necati HIRÇA	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nihal ÇALIŞKAN	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan KARABURGU	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat TÜRKOĞUZ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şafak BAYIR	Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Umut SARAÇ	Bartın Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Ramazan KAPLAN		
Başlarken		1
<i>Getting Started</i>		
Firdevs GÜNEŞ		
Sunuş		2
<i>Preface</i>		
Firdevs GÜNEŞ		
Eğitimde Zihinsel Bağımsızlık		3-21
<i>Mental Independence In Education</i>		
Çetin SEMERCİ – Nuriye SEMERCİ – Ayşe ELİÜŞÜK – Seçil Eda KARTAL		
Öğretmenlik Mesleğinin Gündemine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Bartın İli Örneği)		22-40
<i>Teachers' Views on Teaching Profession Agenda (Bartın Province Case)</i>		
Sedat BALYEMEZ		
TDK İmlâ/Yazım Kılavuzlarının Kısaltmalar Bölümleri Üzerine Bir Değerlendirme		41-57
<i>An Assessment On Abbreviations In Spelling Book Published By TDK</i>		
Tuğba YANPAR YELKEN – Kerim ÜNAL – Mesut ÖZONUR – Halil KAMIŞLI		
The Problems Of The International Students: Comparison Of Turkey And Belgium		58-76
<i>Uluslararası Öğrencilerin Problemleri: Türkiye ve Belçika Karşılaştırması</i>		
Murat GENÇ		
Öğretmenlerin Çoklu Zekâ Alanları İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi		77-88
<i>Investigating Of The Relation Between The Teachers' Multiple Intelligences And Problem Solving Skills</i>		
Ayşe Derya IŞIK		
Sunular Yardımıyla Öğrencilerin Yaratıcı Düşünme Becerilerini Geliştirme		89-96
<i>Development Students' Creative Thinking Skills Using Presentations</i>		
Gökhan BAŞ		
An Analysis of Pupil Control Ideology of Primary Teachers From Different Variables		97-109
<i>Sınıf Öğretmenlerinin Öğrenci Kontrol İdeolojilerinin Farklı Değişkenler Açısından Analizi</i>		
Fatma ÜNAL		
Ortaokul 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında İnsan Hakları Üzerine Bir Çözümleme		110-127
<i>An Analysis On Human Rights In Citizenship And Democracy Curriculum And Textbooks Of 8th Elementary Education</i>		
Ali Günay BALIM – Suat TÜRKÖĞÜZ – Güliz AYDIN – Ertuğ EVREKLİ		
Activity Plans Based On 7E Model Of Constructivist Approach On The Subjects Of "Matter And Heat" In Science And Technology Course		128-139
<i>Fen ve Teknoloji Dersinin "Madde ve Isı" Konularında Yapılandırmacı Yaklaşımın 7E Modeline Dayalı Etkinlik Planları</i>		
Abdülkadir ÇEKİN		
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Tasavvuf Öğretimi		140-151
<i>Islamic Mysticism Teaching In The Textbook Of Religion Culture And Ethics</i>		

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Suat POLAT - Mustafa ERCENGİZ- Hayati TETİK Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişliklerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi <i>The Investigation In Terms Of Different Variables Of Occupational Exhaustion Of Teachers'</i>	152-173
Mustafa FİDAN – İsmail Mustafa SAK İlköğretim Öğretmenlerinin Tamamlayıcı Ölçme Değerlendirme Teknikleri Hakkında Görüşleri <i>Primary School Teachers Opinions About Complemental Measurement And Assessment Technique</i>	174-189
Veli BATDI – Çetin SEMERCİ Derslerde İstasyon Tekniği Uygulamasının Yansıtıcı Sorgulaması <i>Reflective Inquiry Of The Station Teaching Method In Lessons</i>	190-203
Cengiz ÖZMEN – Harun ER Sanal Ortamda Vatandaşlık <i>Citizenship In A Virtual Environment</i>	204-216
Hasan Basri KANSIZOĞLU Konuşma Dili ve Yazı Dili Etkileşimi <i>The Interaction of Spoken and Written Language</i>	217-235
Çiğdem ALDAN KARADEMİR Sınıf Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri <i>Primary School Teachers' Opinions Related to Science and Technology Literacy</i>	236-251
Necati HIRÇA – Murat GENÇ Fen Eğitiminde Materyal Tasarımı için Medya ve Teknoloji <i>Using the Basis of the Media for Material Design in Science Teaching</i>	252-260

Eğitimde Zihinsel Bağımsızlık

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı

firdevsgunes@bartin.edu.tr

Özet: Zihinsel bağımsızlık, günümüz eğitim dünyasında hızla yayılan ve geleceğin bireylerine öğretilmesi zorunlu görülen önemli becerilerin başında gelmektedir. Bu beceriyle öğrencilerin öğrenme sürecinde bağımsız olmaları ve kendilerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaçla öğrencilere öğrenme sorumluluğunu üstlenme, girişimci olma, kendi kararlarını verme ve kendini yönetme gibi görevler yüklenmektedir. Sorumluluk becerisi için amaç belirleme, uygun yöntem ve teknikleri seçme, kendini değerlendirme gibi etkinlikler önerilmektedir. Kendini yönetme becerisi, öğrencinin duygu ve düşüncelerine, giderek zihnine egemen olmayı öğrenmesini, inançları, değer yargıları ve çıkarımları üzerinde mantıklı bir kontrole sahip olmasını gerektirmektedir. Bunun için eğitim programları ve uygulamalarında zihinsel bağımsızlık becerilerine yer verilmeli, erken yaşlardan itibaren öğrencilerde sorumluluk alma, kendini yönetme ve haklarını savunma becerileri geliştirilmelidir. Zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirmek zor ve uzun bir süreçtir. Öğrenciye bilgi aktararak gerçekleştirilemez. Tam tersine öğrencinin yaşayarak öğrenmesi ve çeşitli durumlarda uygulayarak geliştirmesi gerekmektedir. Bu süreçte bilgi değil beceri öğretimine ağırlık verilmeli, beceriler bütün derslere yayılmalı, çeşitli etkinlikler yapılmalı ve kişisel deneyimler geliştirilmelidir. Bu çalışmalara okul öncesinden itibaren başlanmalıdır. Önce fiziksel bağımsızlık üzerinde durulmalı, ardından duygusal bağımsızlığa geçilmelidir. Duygusal bağımsızlığı geliştirmeden zihinsel bağımsızlığa ulaşmak güç olmaktadır. Zihinsel bağımsızlığı geliştirme sürecinde öğretmen, öğrenci ve çevreden gelen engellere de dikkat edilmeli, bu konuda öğretmen ve veliye yönelik eğitici çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: eğitim, sorumluluk, zihinsel bağımsızlık.

Mental Independence In Education

Abstract: Intellectual independence, quickly spread to the world of education today and tomorrow is one of the important skills in compulsory teaching of members. This is intended to improve their skills and be independent in the learning process of students. For this purpose, to become an entrepreneur, responsibility for learning and self-management tasks such as making their own decisions is installed to the students. For the goal of setting skills, selection of appropriate methods and techniques, such as self-assessment activities are recommended. Self-management skills requires that the student's feelings and thoughts, gradually learning to dominate their minds, beliefs, value judgments need have control over the logical. To do this, to take responsibility in students from an early age, to developed the skills to manage and defend the rights. training programs, and practices in the mental skills of independence should be given, To develop the mental skills of independence is very difficult and a long process. It can not be performed by transferring information to the student. On the contrary, the student needs to improve living to learn and apply a variety of situations. This process should concentrate on teaching skills, not knowledge, skills, stretch all the classes, a variety of events and personal experiences should be developed. These studies should be initiated from the pre-school. First of physical independence avoided and emotional independence should be followed. Emotional independence is difficult to achieve independence in mental development. Mental independence, the process of developing teachers, students and the obstacles in the environment should be considered, for parents, teachers and educational work should be done in this regard.

Key Words: education, responsibility, mental independence.

1. GİRİŞ

Eğitimin en önemli amacı öğrenen, gelişen, zihnine egemen ve kendini yöneten bireyler yetiştirmektir. Bu durum öğrencilerin zihnini geliştirmeye ağırlık veren çağdaş eğitim yaklaşımlarını gerektirmektedir. Geleneksel eğitim yaklaşımlarının yetersiz kaldığı günümüzde, yapılandırıcı yaklaşım, öğrenci merkezli eğitim, beyin temelli öğrenme, aktif öğrenme gibi yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlarda öğretmen merkezli anlayışla öğrencinin davranışını değiştirme yerine; öğrenci merkezli anlayışla öğrencinin zihinsel becerilerini geliştirmeye ve zihinsel bağımsızlığa büyük önem verilmektedir. Dil ve zihinsel becerilerin yanında girişimcilik, karar verme, işbirliği yapma, haklarını ve sorumluluklarını bilme, çevresiyle uyumlu, şartlandırmaya karşı duyarlı olma gibi zihinsel bağımsızlığın temelini oluşturan beceriler üzerinde de durulmaktadır.

Eğitimde bağımsızlık öğrencilerin öğrenme sürecinde bağımsız olmalarını ve kendi kendilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu amaçla öğrencilere bireysel güçlerini harekete geçirme, öğrenme sorumluluğunu alma, girişimci olma, kendi kararlarını verme, kendilerini yönetme gibi görevler yüklenmektedir. Öğrencilerin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal bağımsızlık becerilerini geliştirerek öğrenme etkinliklerine ve sınıf yönetimine aktif katılmaları öngörülmektedir. Ayrıca öğrencilerin çevredeki olayları sorgulama, farklı açılardan bakarak değerlendirme, kendi kararlarını verme, sorunlarını çözme, sosyalleşme ve çağdaşlaşmalarına da katkı sağlaması beklenmektedir.

Zihinsel bağımsızlık kendi zihnine egemen olma, başkalarına bağlı ve bağımlı olmama, engellenmemiş ve zorlanmamış olmasıdır. İnsanın kendi kararlarını kendi istek ve düşüncelerine göre verebilmesi, seçimlerini kendi iradesiyle yapabilmesidir. Bu becerilerin geliştirilmesi eğitim sürecinde bilgi aktarma veya edinilen bilgileri düzenleme yoluyla gerçekleşmemektedir. Tam tersine zihinsel bağımsızlık dinamik bir süreç olmakta, sürekli uygulamalarla gelişmektedir. Bu becerileri geliştirmek için öğrencilerin bütün eğitim etkinliklerinde aktif rol alması, öğrenme sorumluluğunu taşıması, kendi öğrenmesine kendisinin yön vermesi gerekmektedir. Ayrıca ömür boyu gelişen bir beceri olduğundan bu beceriyi geliştirme çalışmalarına erken yaşlardan itibaren başlanmalıdır.

2. BAĞIMSIZLIK

Bağımsızlık, çeşitli anlamları içeren geniş bir kavramdır. Bu kavram ulusal, kurumsal ve bireysel düzeylerde ele alınmakta ve farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. En genel anlamıyla bağımsızlık, “Herhangi bir kişi, kuruluş ya da ülkenin, yabancı bir yetkenin denetim ve güdümünde olmadan kendi kendini yönetebilmesidir.” Buyuran, bağımlı olmayan, tek, bölünmez ve devredilmez” gibi özelliklerle açıklanan bağımsızlık, bir devletin, iç ve dış

işlerine başka devletleri karıştırmayacak durumda' olmasıdır. Bir başka ifadeyle toprak bütünlüğüne sahip, kendi kendini serbestçe idare eden, başka devletler karşısında eşit hakları ve yetkileri bulunan devlet demektir. Ulusal bağımsızlığı açıklayan bu kavram yanı sıra kurumsal ve bireysel düzeyde kullanılan bağımsızlıklar da vardır. Bireysel düzeyde ele alınan bağımsızlık "Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, hür, özgür, özerk, müstakil" olarak açıklanmaktadır (TDK Türkçe Sözlük). Bir başka tanım ise "Bir kişi, toplumsal küme ya da toplumun ekonomik, siyasal, ekinsel vb. bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altında bulunmaması durumudur" (Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, 1975). Yani bağılı ve bağımlı olmama, dış etkilere bağımsız olma, engellenmemiş ve zorlanmamış olmasıdır. İnsanın kendi kararlarını kendi istek ve düşüncelerine göre verebilmesi, seçimlerini kendi iradesiyle yapabilmesidir.

Farklı düzeylerde ele alınmasına rağmen ortak anlamları içeren "bağımsızlık" kavramı, bilim dallarına göre de çeşitlenmektedir. Örneğin siyasal ve toplumsal alanda karmaşık ve çok anlamlı tanımlar içermektedir. Ekonomide dışa bağımlılığı azaltma düşüncesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Felsefede ise tamamen teorik boyutta ele alınmakta, düşünce tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmektedir. Eğitim alanında ise öğrencinin öğrenme sürecinde bağımsız olması, öğrenme sorumluluğunu alması, kendi zihnine egemen olması ve kendini yönetmesi olarak anlaşılmaktadır.

2.1. Eğitimde Bağımsızlık

Günümüz eğitim anlayışında öğrencilerin sosyalleşmeleri ve bağımsız olmalarına büyük önem verilmektedir. Bu anlayış yapılandırıcı yaklaşım, öğrenci merkezli eğitim, beyin temelli öğrenme, aktif öğrenme gibi yaklaşım ve modellerin merkezinde yer almaktadır. Eğitimde bağımsızlığın amacı ise öğrencilerin öğrenme sürecinde bağımsız olmalarını sağlamaktır. Bunun için öğrencilere girişimci olma, öğrenme sorumluluğunu üstlenme, amaç, yöntem ve tekniklerini seçme, kendi kararlarını verme, kendi öğrenmesini kendi yönetme gibi görevler yüklemektedir. Zaten "eğitimde bağımsızlık" denilince öğrencinin öğretmenle yüz yüze yürüttüğü çalışmalarında bağımsız hareket etmesi anlaşılmaktadır.

Eğitimde bağımsızlığın çeşitli boyut ve bileşenleri vardır. Bunlar fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel bağımsızlık gibi sıralanmaktadır. Bağımsızlık sürecinin başlangıcını fiziksel bağımsızlık oluşturmaktadır. Ardından duygusal, zihinsel ve sosyal bağımsızlık gelmektedir. Bunlar aşamalı bir şekilde geliştirilmektedir. Önce fiziksel bağımsızlığa ağırlık verilmekte, ardından diğerlerine geçilmektedir. Duygusal bağımsızlığı geliştirmeden zihinsel bağımsızlığa,

zihinsel bağımsızlığı geliştirmeden de sosyal bağımsızlığa ulaşmak güç olmaktadır. Bunların özellikleri aşağıda kısaca özetlenmektedir.

Fiziksel bağımsızlık: Okul için gerekli fiziksel hareketleri yapma ve beş duyu organını kullanma, bedenini kontrol etme, spor yapma, motor becerilerini geliştirme vb. Ayrıca sınıfta eğitim için gerekli olan materyalleri ve araçları bağımsız olarak kullanma, düzenleme, yerleştirme gibi.

Duygusal bağımsızlık: Duygusal yönden bağımsız olma ve okuldaki sorumlulukları üstlenmedir. Sınıfta yetişkinlerden bağımsız olarak duygusal bağ ve ilişkiler kurma, geliştirme, kimliğini ve kişiliğini ortaya koyma, ben diyebilme, bir görevi öğretmenin hoşuna gittiği için değil kendi sevdiği için yapma, karar verme, aldığı kararlarına uyma, başkalarının kararlarına ve değerlendirmelerine bağımlı olmama, olumlu eleştirileri kabul etme, girişimci olma gibi. Duygusal bağımsızlığın gelişmesi için öğrencinin kendini güvende hissetmesi, güven ortamı içinde hareket etmesi ve özgüvenini geliştirmesi önemli olmaktadır. Bu nedenle öğretmen öğrenci ilişkileri güven temeline dayanmalıdır.

Sosyal bağımsızlık: Sosyal yönden bağımsız olma ve okuldaki etkinliklerine aktif katılmadır. Bu kavram, öğrencinin kendi sosyal yaşamını yönetmesi, dış etkenlerden ve kişilerden etkilenmeden kendi seçimlerini yapması, kendi kararlarını vermesi olarak açıklanmaktadır (Wehmeyer, 1996). Sosyal bağımsızlığı belirlerken genellikle okula uyum sağlama ve özyönetimli hareket etme birlikte ele alınmaktadır. Wehmeyer özyönetimli öğrencinin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

1. Öğrencinin bağımsız biçimde davranması,
2. Kendi davranışlarını kendisinin düzeltmesi,
3. Üstlendiği görevleri yönetmesi, olaylara verdiği tepki ve cevapları psikolojik olarak kontrol etmesi,
4. Kendi kendini güdülemesi ve etkinleştirmesidir (Wehmeyer, 1996).

Okul sosyal bir ortamdır. Öğrenci kendini çevreleyen arkadaş ve yetişkinler arasında kendi yerini bulmalıdır. Diğer kişilere uyum sağlamalı ve haklarına saygı göstermelidir. Sosyal bağımsızlığa götüren etkinlikler öğrencinin tek başına kalmasını içeren etkinlikler değildir. Tam tersine sosyal bağımsızlığı geliştirmek için öğrencinin diğerleriyle birlikte çalışması ve sürekli etkileşmesi gereklidir. Eğitim sürecinde öğrenci diğerleriyle birlikte grup halinde daha iyi öğrenmektedir. Sosyal bağımsızlık çoklu durum ve ortam içerisinde kişisel bir yer

oluşturmaktır. Sosyal bağımsızlığı geliştirmek için öğrencilere grup içinde çeşitli görevler verilmeli, kurallar belirlenmeli, yetişkinlerin destek ve yardım alınmalıdır.

Zihinsel bağımsızlık: Eğitimde bağımsızlığın en önemli boyutu zihinsel bağımsızlık olmaktadır. Bu kavram son yıllarda hızla yayılmakta, giderek genel bağımsızlık gibi açıklanmakta, bazen de onun yerine kullanılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmektedir.

2.2. Zihinsel Bağımsızlık Nedir?

Son yıllarda eğitim alanında zihinsel psikolojinin etkisi giderek artmakta, zihni geliştirmeye yönelik çalışma ve uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Bu durum eğitimde zihni geliştirmeye yönelik yeni alanları gündeme getirmektedir. Bunlardan biri de zihinsel bağımsızlıktır. Zihinsel bağımsızlık, günümüz eğitim dünyasında hızla yayılmakta, bu kavramla ilgili çok sayıda tanım ve açıklama yapılmaktadır. Bazı yazarlar zihinsel bağımsızlığın amaç ve yaklaşım boyutunu, bazıları da öğrenme sorumluluğu ile kendini yönetme boyutunu ele almaktadır. Bazı yazarlar zihinsel bağımsızlığın ömür boyu geliştirilen bir beceri olduğunu vurgulamakta, bu becerileri geliştirmek için çeşitli etkinlikler önermektedir. Bu tanım ve açıklamalardan bazıları aşağıda verilmektedir.

Françoise Blin, zihinsel bağımsızlığı bir eğitim yaklaşımı olarak ele almakta ve bazı temel becerilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu temel beceriler, sorumluluk alma, kendi öğrenmesini kontrol etme, öğretmene bağımlı olmaktan bağımsızlığa doğru ilerleme, kişiler arası bağımsızlığı yani sosyal bağımsızlığı geliştirme gibi sıralanmaktadır. Sorumluluk alma becerisi, öğrenme yükünü ve sorumluluğunu alma olarak açıklanmaktadır. Bunun için öğrencilere amaç belirleme, amaçlara ulaşmak için uygulanacak yöntem ve stratejileri seçme, kendilerini değerlendirme gibi etkinlikler verilmektedir. Özellikle amaç belirleme, öğrencilerin öğrenme başarısına büyük katkı sağlamaktadır (Blin, 1998). Boud ve Haramboure ise zihinsel bağımsızlığın eğitsel bir amaç olarak ele alınması gerektiğini vurgulamakta, zihinsel bağımsızlık geliştirme sürecini bütün eğitim etkinliklerinin kalbi olarak görmektedirler (Haramboure, 1996).

Holec'e göre zihinsel bağımsızlık öğrencinin kendi öğrenmesi hakkında sorumluluk alma kapasitesidir (Holec, 1991). Yani başkalarının görüş ve düşüncelerine, yardımına ihtiyaç duymaksızın okuma, yazma, okuldaki etkinlikleri yürütme, materyal ve araçları kullanma becerisidir. Zihinsel bağımsızlık, bireyde öğrenme ve gelişme ile birlikte ilerlemekte, fiziki ve sosyal dünya ile etkileşim sonucu aşamalı olarak yapılandırılmaktadır (Achard-Bayle, Redon-Dilax, 2012). Bu kavramın dar anlamı, bir başkasına bağımlı olmaksızın okuma, yazma, çeşitli materyal ve araçları kullanma kapasitesi, geniş anlamı ise bilgileri sorgulama, kendi zihinsel

görüntülerini ve bilgi şemalarını düzenleme, kendi öğrenmesinden sorumlu olma ve yönetme şeklinde açıklanmaktadır (Holec, 1991). Kısaca zihinsel bağımsızlık, öğrenmeyi bilme, öğrenmeyi öğrenme ve geliştirme becerilerine sahip değildir. Christian Ollivier ise zihinsel bağımsızlığı öğrencilerin;

- “Bir konuyla ilgili kendi bilgi ve becerilerinin bilincinde olma,
- Kendi bireysel sınırlarını ve kapasitesini bilme,
- Kendini harekete geçirme ve yönetme becerilerini geliştirme, uygulama,
- Yapacağı görevi bilme,
- Kendi bilgi ve becerilerini bilinçli kullanarak eksikliklerini giderme, gerektiğinde dış kaynaklardan yararlanarak kendini geliştirme” olarak açıklamaktadır (Ollivier, 2007).

Philippe Mérieux’e göre “gerçek bağımsızlık öğrencinin kendini yönetme becerisini öğrenmesi, inançları, değer yargıları ve çıkarımları üzerinde mantıklı bir kontrole sahip olmasıdır”. Mulcahy’ a göre zihinsel bağımsızlığı olan öğrenciyi tanımlayan anahtar öge kendi duygusal ve zihinsel kaynaklarını kontrol etme kapasitesidir (Mérieux,1998). Yani zihinsel bağımsızlık, öğrencinin kendi duygu ve düşüncelerine, giderek zihnine egemen olmayı öğrenmesidir. Bu anlayış eğitim sürecinde öğrencileri yalnız bırakma değildir. Tam tersine onları, durumlarını görmeye, sorunlarını çözmeye, seçim yapmaya, denemeye ve girişimciliğe yönlendirmeyi içermektedir (Güneş, 2007). Palinscar, David, Winn ve Stevens (1991) bağımsız öğrenciyi üç tür temel bilgiyi dönüşümlü ve esnek olarak kullanabilen kişi olarak tanımlarlar. Bunlar kendi öğrenme süreçlerinde kullanacakları yöntem ve teknikler bilgisi, etkinlik sırasında bu yöntem ve teknikleri izlemeyi sağlayan üst düzey bilgiler, bireyi çevreleyen dünya ile ilgili genel bilgiler olmaktadır (Gravel ve Vienneau, 2012).

Henri Portine, zihinsel bağımsızlığın bir beceri olduğunu belirterek ulaşılabilecek amaçları saptamak, zamanı yönetmek, amaçlar doğrultusunda etkinlikler yapmak ve öğrenmek için gerekli beceriler olarak açıklamaktadır (Portine, 1998). Öğrencinin öğrenme sorumluluğunu taşıması, kendi çalışmalarını ve zamanını düzenlemesi, çevresindeki insan, materyal ve eğitim kaynaklarından yararlanması beklenmektedir (Glikman, 2006). Diğer taraftan zihinsel bağımsızlık, kişinin doğumundan ölümüne kadar uzanan bir süreç olarak görülmektedir. Zihinsel bağımsızlık becerileri bireyin kapasitesini aşamalı olarak geliştirmekte, potansiyelini artırmakta, kişiler arasından kişinin içine yönelmekte, duygusal alandan zihinsel alana geçmekte ve sosyal alana uzanmaktadır. Bu beceriler okulda çeşitli katılım etkinlikleriyle beslenmekte, öğrencinin grupta sorumluluk alması sınıf yönetimi ve toplumsallaşması ile gelişmektedir.

Sonuç olarak zihinsel bağımsızlık, başkasına bağımlı olmaksızın okuma, yazma, çeşitli materyal ve araçları kullanma becerilerinden başlamakta, öğrenmesinden sorumlu olma, kendini

yönetme, öğrendiklerini sorgulama ve zihnini geliştirme gibi geniş bir kapsamda ele alınmaktadır.

2.2.1. Zihinsel Bağımsızlığın Özellikleri

Geniş bir alanı kapsayan zihinsel bağımsızlık kavramının bazı temel özellikleri şöyle sıralanabilir. Zihinsel bağımsızlık;

1. *Yalnızlık değildir.* Zihinsel bağımsızlık **grupla** çalışma, paylaşma, iş birliği yapma ve iletişim kurmadır. Zihinsel bağımsızlık ilgisiz kalma değildir. Çeşitli durum, ortam ve kişilerle dinamik olarak etkileşmek demektir.

2. *Düzensizlik değildir.* Zihinsel bağımsızlık, öğrencinin istediğini ve istemediğini bilmesi, ne yapacağına bilinçli karar vermesi demektir. Eğitim sürecinde kuralları ve kanunları reddetmek, rastgele hareket etmek değildir. Zihinsel bağımsızlık sınırsız özgürlükle karıştırılmamalıdır.

3. *Doğuştan getirilen bir yetenek değildir.* Zihinsel bağımsızlık, uzun ve yorucu çalışmalar sonunda geliştirilen bir beceridir. Bu nedenle eğitimciler zihinsel bağımsızlığı bir süreç olarak ele almakta ve bu becerileri geliştirmek için uzun süreye ihtiyaç duymaktadırlar.

4. *Bağımsız çalışma ile karıştırılmamalıdır.* Bağımsız çalışma demek, öğrencinin tek başına yaptığı, kimseden yardım almadığı çalışma demektir. Bir çalışmayı bağımsız yapan öğrenci gerçek anlamda zihnen bağımsız bir öğrenci olmayabilir. Öğretmen öğrenciye bir etkinlik verir ve yapacağı süreyi belirler. Öğrenci etkinliği kendisi yapar, ancak öğretmenin seçtiği ya da istediği etkinlikleri yaptığı için bağımsız değildir. Sadece çalışmayı bağımsız yapmaktadır. Oysa zihinsel bağımsızlıkta durum farklıdır. Zihinsel bağımsızlık, öğrencinin okul kurallarına uyumlu olarak kendi amaçlarını belirlemesi, yöntemini seçmesi, konusunu ve sınırlarını çizmesi, kendi yönetiminde ve belirlediği süre içinde çalışmasını gerçekleştirmesidir. Öğrenci etkinliği yaparken öğretmenin yönlendirici olmadığı çözümler bulur, teknikler geliştirir ve uygulamalar yapar. Böylece öğrendiklerini günlük yaşama aktarır ve zihninde yapılandırarak daha iyi öğrenir. Öğretmen bu sürece sadece rehberlik eder (Güneş 2007).

Bu özellikler eğitim sürecinde gerekli olan ve ana noktaları içeren bir zihinsel bağımsızlıktır. Yani zihinsel bağımsızlık, öğrenme ve bağımsız öğrenme çerçevesinde ele alınmakta ve temel düzeydeki becerileri kapsamaktadır. Oysa öğrenciye gelecekteki yetişkin hayatı için gerekli daha üst düzeyde zihinsel bağımsızlık becerileri de öğretilmelidir (Jullien, 2003). Bunlar eğitimdeki zihinsel bağımsızlık üzerine kurulduğundan öncelik eğitimde zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirmeye verilmelidir.

2.2.2. Zihinsel Bağımsızlığın Yararları

Eğitimde zihinsel bağımsızlığın çeşitli yararları vardır. Bunlar fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal alanda görülmekte, kişiliği geliştirme, sorumluluğu geliştirme, katılımı geliştirme gibi sıralanmaktadır.

Kişiliği geliştirme: Zihinsel bağımsızlık öğrencinin kişiliğini geliştirmeye önemli katkılar sağlamaktadır. Eğitim sürecinde önce öğrencinin kendini serbestçe ifade etmesine izin verilmektedir. Zaten öğrencinin kendini serbest olarak ifade etmesi zihinsel bağımsızlığının bir göstergesi olmaktadır. Bu yolla öğrenciler zihinlerinin derinliklerini ifade etmekte, kendi kişiliklerinin bilincine varmakta ve kendilerine güven geliştirmektedirler. Öğrencinin kendini keşfetmesinin yolu kapasitesinin farkına varmasıyla gerçekleşmektedir. Böylece öğrenci, kendi düşüncelerini yapılandırarak zihinsel bağımsızlığa ulaşmakta, bağımsız davranabilmekte ve kendi yaşamına yön vermektedir. Bu amaçla öğrenciye girişimci ruhu vererek bağımsız hareket etmeye yönlendirmek ve kendi keşfettiklerini okul etkinliklerinde kullanmaya cesaretlendirmek gerekmektedir.

Sorumluluğu geliştirme: Zihinsel bağımsızlığın temel amacı öğrenciyi kendi öğrenmesinin aktörü yapmak, yani kendi öğrenmesinden sorumlu kılmaktır. Bu durum kendi öğrenmesinin merkezinde olmak ve kendi öğrenmesini yönetmek demektir. Öğretmenin rolü öğrenciye kendi zihinsel işlemleri hakkında bilinçli olma ve öğrenmeyi öğrenme konusunda rehberlik etmektir. Ayrıca sorumluluğu geliştirmek için öğrencinin girişimci olmasını sağlamak, sınıftaki ilerlemesinden ve yaptığı işlemlerden de sorumlu kılmak gerekmektedir. Bu süreçte öğrencinin amaçları ve ihtiyaçları dikkate alınmalı, öğrenme projesi oluşturmalı, bu projeye ulaşmanın araç ve yolları gösterilmelidir.

Katılımı geliştirme: Katılım demek, herhangi bir etkinlikte aktif payı olmak demektir. Bu kavram okul ortamında fiziksel ve zihinsel olmak üzere farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Örneğin öğretmenin sözlerine dikkat etme, somut bir sorumluluk alma, proje yapma, öğrenmesini yönetme gibi. Öğrencinin zihinsel bağımsızlık ve sorumluluk becerilerini geliştirmesi ile etkinliklere katılımı arasında doğrusal ilişkiler bulunmaktadır. Yani zihinsel bağımsızlık becerileri etkinliklere katılımı artırmaktadır. Bu nedenle öğrencinin etkinliklere katılma durumu izlenmelidir. Öğrencinin öğretilenlere dikkat etme, bir soruya cevap vermek için parmağını kaldırma, düşüncesini ifade etme, öğretmenin verdiği yönergeleri uygulama, ortak karar almaya aktif olarak katılma, bilgi edinme sürecinde arkadaşlarına yardım etme gibi

etkinliklere katılımının aktif mi yoksa pasif mi olduğu da belirlenmelidir. Öğrencinin sınıftaki öğrenme etkinliklerine aktif katılması zihinsel, sosyal ve duygusal bağımsızlık geliştirme açısından büyük önem taşımaktadır. Aktif katılım öğrencinin ön bilgilerle yeni bilgileri bütünleştirmeye ve zihinde yapılandırmaya yardım etmektedir. Ayrıca öğrencinin sınıftaki etkinliklere katılım biçimi de izlenmelidir. Öğrencinin bir gruba ait olması, zorunluluk gereği, ilgisini çekmesi yada zevk alması gibi nedenlerle etkinliklere katılması da izlenmelidir.

Araştırmalara göre öğrencilerin etkinliklere katılım biçimleri şöyle sıralanmaktadır (Gravel ve Vienneau, 2012):

Yürütücü öğrenci: Öğrenci, öğretmen tarafından verilen öğrenme etkinliklerine aktif olarak katılır, verilen görevleri yapar. Öğrenme ve öğretme sürecinde aktif bir rol oynar, ancak bu rol kendisine verilen görevi tamamlama süresiyle sınırlıdır.

Karar verici öğrenci: Öğrenci öğretmen tarafından sunulan seçenekler arasından seçimler yapar, kendi önerilerini sunar. Örneğin yazı ödevi için öğretmenin verdiği konular arasından birini seçme, bir araştırma konusu belirleme gibi.

Yardımcı öğrenci: Öğrenci sınıf veya grup yönetimi etkinliklerine aktif olarak katılır. Örneğin sınıf temsilciliği, sınıf toplantısı, sınıf içi çalışmalara katılma gibi. Bu katılım sosyal temelli bir özellik taşır ve öğrenci etkinliklerin yürütülmesine yardımcı olur.

Yönetici öğrenci: Öğrenci arkadaşlarıyla ve öğretmeniyle işbirlikli olarak öğrenme-öğretme sürecinin bütün aşamalarına ve yönetimine katılır. Örneğin öğrenme amaçlarını belirleme, öğrenme içeriğini düzenleme, bireysel öğrenme yöntemini belirleme, öğrenmeyi değerlendirme biçimini seçme, kendi kendini değerlendirme gibi. Bu tür katılımı öğrenci öğrenme sorumluluğunu taşımakta, yönetici olmakta, kendi öğrenmesini yönetmekte ve uzun süreli amaçlarını gerçekleştirmektedir.

Görüldüğü gibi zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirmek öğrencinin etkinliklere katılımını artırmaktadır. Uygulamada her iki becerinin gelişimine dikkat edilmeli, öğrencinin yönetici öğrenci olmasına çalışılmalıdır.

2.2.3. Zihinsel Bağımsızlığın Teorik Temelleri

Dünyamızda 1900’lü yıllardan günümüze kadar eğitim alanında çeşitli yaklaşımlar uygulanmıştır. Bunlar “davranışçı, bilişsel ve yapılandırıcı” olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. Bu yaklaşımların amaçları, ilkeleri, dayandıkları görüşler, yöntem ve teknikleri birbirinden farklıdır. Davranışçı yaklaşımda zihinsel bağımsızlıktan söz edilmez. Bilişsel yaklaşımda zihinsel bağımsızlık dile getirilir ancak uygulamada fazla görülmez. Yapılandırıcı

yaklaşımında ise zihinsel bağımsızlık öğrencilerde geliştirilecek temel becerilerden biri olarak alınır. Bu yaklaşımların zihinsel bağımsızlıkla ilgili görüşleri aşağıda verilmektedir.

Davranışçı Yaklaşım: Davranışçı yaklaşımın amacı öğrencinin davranışlarını değiştirmek ve istenilen davranışları öğretmektir. Davranışlar uyarıcı-tepki ve şartlandırma bağlamında öğretilir. Verilen uyarıcıya öğrencinin istenilen tepkiyi göstermesi öğrenme olarak kabul edilir. Öğrenme davranışların değişmesidir. Bir davranış veya bilgi bireyde otomatik hale gelinceye kadar tekrar edilir. Öğrenciye öğretilecek bilgi ve davranışlar önceden belirlenir, küçük parçalara ayrılır ve çeşitli tekrarlarla öğretilir. Olumlu davranışlar pekiştirilir ve alışkanlık oluşturulur (Güneş, 2007). Öğretmen öğrencinin yeni davranışlar edinmesini sağlayacak zorlayıcı koşulları oluşturur (Basque vd., 1998). Aynı zamanda zorlayıcı bir tutum kullanır. İyi ve doğru cevaplar ister. Yanlış cevap veren öğrenciyi bazen cezalandırır. Öğretmen, ödüllendirme ya da cezalandırma yoluyla öğrencinin davranışlarını şekillendirmeye çalışır.

Görüldüğü gibi davranışçı yaklaşımda öğretim tekrar, ezber, pekiştirme, şartlandırma, ödül, ceza gibi işlemlere dayalı yürütülmektedir. Şartlandırma hem öğrenciye öğretilmeye çalışılan davranışlarla hem de öğretim sürecindeki uygulamalarla yapılmaktadır. Bu nedenle davranışçı eğitim anlayışında zihinsel bağımsızlıktan söz edilmez. Öğrenci öğretmenin verdiği bilgileri almak ve öğrettiği davranışları aynen tekrarlamak zorundadır. Öğrenci öğretmene bağımlıdır (Marbeau, 1992, IUFM de Melun, 1998). Bu durum çeşitli araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin Giasson ve Martinez'e göre, "ezberleme yoluyla yapılan öğretim, öğrencilerin zihinsel gelişimini engellemektedir". Barr ise "ezberleme alışkanlığının, öğrencileri şartlandırarak zihinsel sindirmeye neden olduğunu" açıklamaktadır (Güneş, 2007).

Bilişsel Yaklaşım: Bu yaklaşıma göre öğrenme, dışarıdan alınan uyarıcıların zihinde işlenmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Öğrenciler, kendilerine sunulan uyarıcılara pasif biçimde tepki vermek yerine bilgilere dikkat etme, yeni ve eski bilgileri ilişkilendirerek düzenleme ve kendilerine özgü yöntemlerle belleğe kodlayarak öğrenmektedirler. Öğrenme sürecinde bilgiler çeşitli belleklerde işlenmekte ve uzun süreli bellekte depolanmaktadır. Öğretmen, öğrencilerin belleklerini geliştirme ve bilgiyi işlemeye uygun ortamları hazırlamalıdır. Öğrencilere, bilgileri kodlama, aralarında bağ kurma, sıralama, sınıflama, ilişkilendirme, analiz-sentez yapma gibi zihinsel işlemler öğretilmektedir. Bu yaklaşımda zihinsel bağımsızlıktan söz edilmekte ancak uygulamada bu tür çalışmalara sınırlı bir yer verilmektedir.

Yapılandırıcı Yaklaşım: Bu yaklaşım, bilgiyi araştıran, nerede ve nasıl kullanacağını bilen, kendi öğrenme biçimini tanıyan, etkili kullanan, yeni bilgiler üreten ve kendini sürekli geliştiren bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrenciyi merkeze almakta ve öğrenme

sorumluluğunu öğrencinin kendisine vermektedir. Öğrencinin bilgiye ulaşması, ön bilgileriyle bütünleştirilmesi, zihninde yapılandırması gerekmektedir. Bunun için yapılandırıcı yaklaşımda öğrenci :

- Bilgiyi araştırır, bulur, inceler ve yorumlar,
- Edindiği bilgilerle zihinsel süreçlerini izler, sorgular, düzenler ve bilgilerini geliştirir,
- Eski bilgilerle yeni bilgileri bütünleştirir, düzenler ve yeniden yapılandırır (Güneş, 2007).

Aktif öğrenme bu yaklaşımda merkezi bir rol oynar. Öğrenmek için öğrencinin zihinsel ve fiziksel olarak aktif olması öngörülür (Labédie ve Guy, 2001). Aktif öğrenmede öğrencinin zihinsel aktifliği ön plandadır. Öğrenci aktif çabalarıyla ve çevresiyle etkileşerek öğrenir. Öğrenci araştırma, sorgulama, sorun çözme gibi etkinliklerle bilgiyi aktif biçimde alır, işler, ön bilgileriyle bağ kurar, kendi yorumlarını katar ve zihnine yerleştirir. Öğrenci kendi aktif çabalarıyla öğrenir, kimse ona öğretmez. Öğrenen öğrencidir. Kimse onun yerini tutamaz. Öğrenmenin kontrolü öğrencidedir. Öğrenmeye ilişkin kararlarını kendisi alır. Öğrenmeye öğretmenle birlikte yön verir (Basque, 1999; Labédie ve Guy, 2001).

Son yıllarda eğitim alanında yapılandırıcı yaklaşımla birlikte zihinsel psikolojinin etkisinin giderek arttığı, zihni geliştirmeye yönelik çalışma ve uygulamaların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir;

- Öğrenme veya zihinsel stilleri belirleme çalışmaları (Carbo, Dunn ve Dunn, 1986),
- Zihin yönetimi çalışmaları (Antoine de la Garanderie),
- Zihni araçsal zenginleştirme programları (Fuerstein, Land, Hoffman, Miller, 1980),
- Özel öğrenme stratejilerini geliştirme programları (Pressley, 1995),
- Üst düzey zihin becerilerini geliştirme programları (Noël,1997).

Bu çalışmaların hepsinde zihinsel bağımsızlık önemli bir aşama olarak ele alınmakta, zihinsel işlem ve süreçleri geliştirmek için zorunlu görülmektedir. Kısaca zihinsel bağımsızlık anlayışı günümüz eğitim yaklaşımı olan yapılandırıcı yaklaşım, öğrenci merkezli eğitim, beyin temelli öğrenme, aktif öğrenme gibi yaklaşım ve modellerin merkezinde yer almaktadır.

2.2.4. Zihinsel Bağımsızlık Becerileri

Françoise Blin, öğrencilerde geliştirilmesi gereken zihinsel bağımsızlık becerilerini; sorumluluk alma, kendi öğrenmesini kontrol etme ve yönetme, öğretmene bağımlı olmaktan bağımsız olmaya doğru ilerleme, sosyal bağımsızlık olarak sıralamaktadır. Sorumluluk alma ve

kendini yönetme becerilerini daha çok öğrenme açısından ele almaktadır. Bu beceriler için gerekli etkinlikleri şöyle açıklamaktadır (Blin, 1998):

- *Sorumluluk alma* için öğrencilerin amaç belirleme, uygun yöntem ve teknikleri seçme, gerekli etkinlikleri yapma, zamanı iyi kullanma, çevredeki insan, materyal ve eğitim kaynaklarından yararlanma ve kendilerini değerlendirmeleri gerekmektedir.
- *Kendini yönetme* için öğrencilerin kendi duygusal ve zihinsel kaynaklarını kontrol etme, inançları, değer yargıları ve çıkarımları üzerinde mantıklı bir kontrole sahip olmaları gerekmektedir. Bunun için öğrencinin kendi bilgi ve becerilerinin bilincinde olması, kendini harekete geçirmesi ve yönetmesi, yapacağı görevi bilmesi, dış kaynaklardan yararlanarak kendini geliştirmesi öngörülmektedir.

Wehmeyer ve Lachapelle ise öğrencilerde geliştirilmesi gereken zihinsel bağımsızlık becerilerini;

- Seçimler yapmak,
- Kararlar almak,
- Sorunları çözmek,
- Amaçlar belirlemek ve onlara ulaşmak,
- Kendini gözlemlemek, değerlendirmek ve geliştirmek,
- Kendi öğrenmesini yönetmek,
- Haklarını desteklemek ve savunmak,
- Kendini kontrol etmek,
- Kendine güvenmek,
- Kendini bilmek (Wehmeyer, Lachapelle, 2006), olarak sıralamaktadır.

Zihinsel bağımsızlık becerileri OECD'ye üye ülkelerin de gündemine girmiş ve geleceğin bireylerine öğretilecek zihinsel bağımsızlık becerileri belirlenmiştir. OECD 2005 yılında "Geleceğin bireylerini yetiştirmek için eğitim sürecinde hangi beceriler öğretilmeli? Bu beceriler nasıl seçilmeli?" gibi sorulardan hareketle 44 ülkede altı yıl süren kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Üye ülkelerin uzmanlarıyla yapılan uzun süreli bu çalışmada geleceğin insanına öğretilmesi zorunlu anahtar beceriler belirlenmiştir. Bu anahtar beceriler, 'zihinsel beceriler, dil becerileri, sosyal beceriler ve zihinsel bağımsızlık becerileri' olmak üzere 4 grupta toplamıştır. Geleceğin bireylerine öğretilmesi zorunlu görülen zihinsel bağımsızlık becerileri

olarak karar verme, amaç belirleme ve gerçekleştirme, ilgi, ihtiyaç ve haklarını savunma becerileri sıralanmıştır (OECD, 2005). Bu beceriler aşağıda açıklanmaktadır.

Karar verme: Zihinsel bağımsızlığı geliştirmek için gerekli görülen becerilerin başında karar verme becerisi gelmektedir. Bilindiği gibi zihinsel bağımsızlık bireyin toplumdan soyutlanması anlamına gelmemektedir. Tam tersine, bireyin çevresinin bilincinde olmasını, içinde yaşadığı sosyal yapıyı ve rollerini iyi bilmesini gerektirmektedir. Zihinsel bağımsızlık için bireyin, öncelikle iş ve sosyal yaşam koşullarını iyileştirmesi ve bunları sorumlu biçimde yönetmesi gerekmektedir. Bu süreçte birey hem kendini geliştirmek hem de toplumun gelişimine etkili katılmak için bağımsız karar vermek durumundadır. Buradan hareketle çeşitli amaçlar oluşturmalı, kendi seçimlerini yapmalı ve kendi karar vermelidir.

Amaç belirleme ve gerçekleştirme: Zihinsel bağımsızlığı geliştirmek için bireyin amaçlarını belirleme, bunları gerçekleştirmek için çeşitli kaynaklardan yararlanma, proje yapma, yürütme, gücünü bilme, kullanma, değerlendirme ve geleceğe yönelme gibi becerilere sahip olması gerekmektedir. Bunun için bireyin:

- Amaçlarını belirleme ve projesini tanımlama,
- Yararlanacağı kaynakları belirleme ve değerlendirme,
- Önceliklerini belirleme,
- Mevcut kaynakları iyi kullanma,
- Geçmişten ders alma ve ulaştığı sonuçlardan çıkarım yapma,
- Sonuçlara göre amaçlarını ve projelerini yeniden düzenleme, gibi işlemleri bilmesi ve uygulaması gerekmektedir.

İlgi, ihtiyaç ve haklarını savunma: Zihinsel bağımsızlık için birey, içinde bulunduğu durumu tanımlamak ve yaşamına anlam katmak durumundadır. Bunun için kendini tanıma, rollerini iyi bilme, ilgi, ihtiyaç ve haklarını ifade etme, bunları savunma gibi becerileri geliştirmesi gerekmektedir (OCDE, 2005; Güneş, 2007).

Görüldüğü gibi hem OECD'ye üye ülkeler hem de araştırmacılar tarafından belirlenen zihinsel bağımsızlık becerileri arasında çok sayıda ortak beceri bulunmaktadır. Bu beceriler genel olarak sorumluluk alma, kendini yönetme ve haklarını savunma başlıkları altında toplanabilir.

2.2.5. Eğitim Uygulamaları

Öğrencilere zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirme sürecinde yapılacak çalışmalar, izlenecek yöntemler, geliştirilecek beceriler, öğrenci ve öğretmene düşen roller aşağıda verilmektedir.

Zihinsel Bağımsız Öğrencinin Özellikleri: Araştırmacılar eğitim çalışmalarına temel oluşturmak üzere zihinsel bağımsızlığı olan öğrencinin özelliklerinin neler olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Bu amaçla çeşitli araştırmalar yapılmış ve elde edilen sonuçlar şöyle sıralanmıştır. Zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirmiş öğrenci;

- Dinlemesini ve soru sormasını bilir.
- Aktiftir, araştırır, sorgular, okur, yazar ve kararlarını kendisi alır.
- Amaçları ve projeleri vardır, bunları gerçekleştirme doğrultusunda kendini güdüler.
- Grupla çalışmasını bilir.
- Belge toplar ve düzenler.
- Kendisi için gerekli araç ve gereci bilir ve kullanır.
- Yönergelere dikkat eder ve ipuçlarını fark eder.
- Anlamadığı konu ve yerleri açıklar, neleri anlamadığını belirler.
- Kendi zihnini düzenlemek ve geliştirmek için araştırır.
- Yapacağı değerlendirme için gerekli ölçütleri araştırır.
- Görev ve ödevlerde çeşitli yaklaşım ve yöntemler kullanır.
- Proje yapmak için araştırır.
- Başkalarına saygılıdır.
- Kişisel yönden kendini geliştirmeye çalışır (Provos et Kamtchouing,2003).

Görüldüğü gibi zihinsel bağımsızlığa ulaşan öğrenci aktiftir, yenilikçidir, sürekli yeni projeler üretir, farklı düşünme biçimlerini uygular. Çalışmalarında sorgulama üst düzeydedir. Kararlarını kendisi verir, sorunlarını kendi çözer. Bahane aramaz. Amaç belirler ve amacı doğrultusunda çalışır. Kendi öğrenmesini kendi yönetir. Kendi bilgi ve bakış açısını keşfeder, bunları aile ve sosyal yaşamına taşır. Başkalarını taklit etmez. Güncel ve çevresel olaylara dikkatli yaklaşır ve daha az etkilenir. Eğitim çalışmalarında bu özelliklere dikkat edilmelidir.

Zihinsel Bağımsızlığı Geliştirme Çalışmaları: Zihinsel bağımsızlığı geliştirmek için öğrencilerde sorumluluk alma, kendini yönetme ve haklarını savunma becerileri üzerinde durulmalıdır. Bunun için aşağıdaki etkinliklere ağırlık verilmelidir.

- *Sorumluluk becerilerini geliştirmek* için derslerde amaç belirleme, uygun yöntem ve teknikleri seçme, gerekli etkinlikleri yapma, zamanı iyi kullanma, çevredeki insan,

materyal ve eğitim kaynaklarından yararlanma ve kendini değerlendirme etkinlikleri yapılmalıdır.

- *Kendini yönetme becerilerini geliştirmek* için kendi duygusal ve zihinsel kaynaklarını kontrol etme, inançları, değer yargıları ve çıkarımları üzerinde mantıklı bir kontrole sahip olma çalışmaları yapılmalıdır. Bunun için öğrencinin kendi bilgi ve becerilerinin bilincinde olması, kendini gözlemlemesi, harekete geçirmesi ve yönetmesi, yapacağı görevi bilmesi, dış kaynaklardan yararlanarak kendini geliştirmesi gerekmektedir.
- *Haklarını savunma becerilerini geliştirmek için* kendini tanıma, rollerini iyi bilme, ilgi, ihtiyaç ve haklarını ifade etme, bunları savunma gibi çalışmalara yer verilmelidir.

Bu çalışmalarda öğrenci kendi öğrenmesinde etkin bir rol üstlenmeli, sadece kitap okuyarak ve öğretmeni dinleyerek bilgi edinmeyi yeterli görmemelidir. Sınıfta arkadaşlarıyla tartışarak, görüşlerini açıklayarak, sorgulayarak, başka arkadaşlarına aktararak öğrenme sürecine katılmalıdır. Bu süreçte aktif öğrenci ile aktör öğrenci kavramlarını birbirinden ayırmak yerinde olur. Aktif öğrenci kendi gelişmesi için dışarıdan kendisine verilen ödevleri yapan ve kurallara uyan öğrencidir. Çalışmaya başkaları tarafından güdülenir. Öğrenci öğretmen ve yetişkinin güdümündedir. Aktör öğrenci ise tam tersine nasıl hareket edeceğini bilen öğrencidir. İlgisine ve amacına göre önemli gördüğü çalışmalarına anlam yükler. İhtiyaçlarını ve eksiklerini bilen bunlara göre öğrenmesini yönlendiren öğrencidir (Fonlupt et Roue, 2004).

Çalışmalarda öğrencinin, başkasının yönlendirmesi olmadan etkinlikleri yürütmesi ve güçlüklerini görmesi, bu güçlüklerle kendine göre çözümler üretmesi sağlanmalıdır. Böylece öğrenci hem zihinsel bağımsızlığa hem de yaratıcılığa yönlendirilmiş olmaktadır. Zihinsel bağımsızlığı geliştirmek için grup çalışmaları da yapılabilir. Öğrenciler kendi seçimleri ve sorumlulukları çerçevesinde çalışırlar. Yaptıkları çalışmayı sınıfa sunarlar. Grup çalışmasını sunarken eleştirilere de hazır olurlar ve nasıl cevap vereceklerini öğrenirler. Bu tür etkinlikler öğrencilerin kendine güvenini artırmakta, arkadaşlarının düşünme ve değerlendirme biçimlerini tanımalarını sağlamaktadır (Marbeau, 1992; IUFM de Melun, 1998).

Zihinsel bağımsızlığı geliştirmek zor ve uzun bir süreçtir. Öğrenciye bilgi aktararak gerçekleştirilemez. Tam tersine öğrencinin yaşayarak öğrenmesi ve çeşitli durumlarda uygulayarak geliştirmesi gerekmektedir. Yani bilgi değil beceri öğretimine ağırlık verilmelidir. Bu süreçte zihinsel bağımsızlık sınırsız bir özgürlük değil, öğrenme sorumluluğunu gerektiren ve geliştiren bir beceri olarak görülmelidir. Bu beceriler bir derste değil bütün derslerde ele alınmalı, çeşitli etkinlikler yapılmalı ve kişisel deneyimler geliştirilmelidir. Öğretmen derslerde ve ders dışı etkinliklerde öğrencinin zihinsel bağımsızlığını geliştirici yöntem ve teknikleri kullanmaya ağırlık vermelidir (Marbeau, 1992; IUFM de Melun, 1998).

Zihinsel bağımsızlık ömür boyu geliştirilen bir beceri olduğundan bu çalışmalara okul öncesinden itibaren başlanmalıdır. Önce fiziksel bağımsızlık üzerinde durulmalıdır. Bilindiği gibi zihinsel bağımsızlık geliştirme sürecinin ilk adımını fiziksel bağımsızlık oluşturmaktadır. Öğrencilerin okul için gerekli fiziksel hareketleri yapması, bedenini kontrol etmesi, motor becerilerini geliştirmesi gereklidir. Ardından duygusal bağımsızlık gelmektedir. Duygusal bağımsızlığın temel kuralı “ben”dir. Öğrencinin özgüveni olmaksızın zihinsel bağımsızlıktan söz edilemez ve geliştirilemez. Bu durum eğitimin her alanında ve düzeyinde geçerlidir. Bir başka ifadeyle duygusal bağımsızlığı geliştirmeden zihinsel bağımsızlığa ulaşmak güç olmaktadır. Zihinsel bağımsızlıktan sonra sosyal bağımsızlık gelmektedir. Eğitim sürecinde bu aşamalara dikkat edilmelidir.

Zihinsel bağımsızlık geliştirme sürecinde çeşitli engellerle de karşılaşmaktadır. Bu engellere dikkat edilmeli ve kontrol altına alınmalıdır. Bu engeller öğretmen, öğrenci ve çevre kaynaklı olabilmektedir. Bu süreçte birinci engel, öğretmen ve öğretmenin eğitim anlayışı ile ilgili olmaktadır. Bazı öğretmenler öğrencilerin hiçbir şey bilmediğini, öğrenme sorumluluğunu alamayacağı, bunlara önce bilgi aktarmanın gerekli olduğunu düşünmekte, öğrencileri aktif katılım, iş birliği ve sorumluluk gerektiren etkinliklere yönlendirmemektedir. Gerçek katılımı ve zihinsel bağımsızlığı isteyen öğretmen risk almak zorundadır. İkinci engel öğrencilerden gelmektedir. Öğrenciler sınıfta veya grupta yalnız kalma, eleştirilme ve reddedilme korkusu ile bu tür becerileri geliştirememektedir. Üçüncü engel çevre ve aileden gelmektedir. Ailedeki otoriter yapı ve çevredeki baskı bu becerilerin gelişimine engel olmaktadır. Bu konuda öğretmen ve veliye yönelik eğitici çalışmalar yapılmalıdır.

Öğretmenin Roller: Öğretmen öğrenciye rehberlik etmeli ve çalışmalarında yol göstermelidir. Öğrencilerin zihinsel bağımsızlığını geliştirmek için öğretmen çeşitli derslerde aşağıdaki etkinliklere yer vermelidir. Bunlar,

- Yaratıcılık,
- Bireysel çalışma,
- İletişim ve saygı,
- Sorgulama,
- Sorumluluk,
- Girişimcilik,
- Grup ve ekiple çalışma,
- Bilgiyi zihinde yapılandırma,
- Planlama ve düzenleme,
- Karar alma,

- Zamanı ve görevi yönetme,
- Uygulamaya koyma,
- Kendini değerlendirme (Provos et Kamtchouing, 2003), gibi sıralanabilir.

2.2.6. Ülkemizdeki Uygulamalar

Zihinsel bağımsızlık ve şartlandırmaya karşı duyarlı olma, OECD' ye üye ülkelerin eğitim programlarında üzerinde önemle durulan becerilerden biri olmaktadır. Bu beceri Ülkemizde 2005 yılında uygulamaya konulan yeni ilköğretim programlarında “şartlandırmaya karşı duyarlılık ve bağımsız öğrenme” olarak yer almaktadır. 2005 Türkçe Dersi (1-5.Sınıflar) Öğretim Programının, vizyonunda “Geleceğin öğrencilerini yetiştirecek bu programla;

- *Kendini ifade eden, iletişim kuran, iş birliği yapan, girişimci ve sorun çözen,*
- *Bilimsel düşünen, anlayan, araştıran, inceleyen, eleştiren, sorgulayan, yorumlayan,*
- *Haklarını ve sorumluluklarını bilen, çevresiyle uyumlu, şartlandırmaya karşı duyarlı, bireylerden oluşan bir toplum hedeflenmektedir.”* denilerek zihinsel bağımsızlığa vurgu yapılmıştır. Ayrıca Programın Öğrenme ve Öğretme Sürecinde amaç belirleme,tür,yöntem ve teknik seçme,sunu şeklini belirleme gibi etkinlikler verilmiştir. Bu etkinlikler şöyle açıklanmıştır;

“Amaç belirleme: Dinleme, okuma ve görsel okuma çalışmaları belirli bir amaca yönelik olmalıdır. Bu amaçların belirlenmesi için öğrencilere “Bu metni niçin dinliyorsunuz veya okuyorsunuz?” gibi çeşitli sorular sorulabilir. Amaç belirlemede öğrenciler zorlanıyorsa onlara yardımcı olunmalıdır.

Tür, yöntem ve teknik belirleme: Seçilen amacın hangi yöntem ve tekniklerle gerçekleştirileceğini belirlemek için yapılan çalışmalardır. Örneğin, metni takip ederek dinleme, sesli – sessiz okuma, paylaşarak okuma gibi çeşitli yöntem ve teknikler olabilir.

Tür ve sunu şeklini belirleme: Öğrencilerden seçtikleri konuyu hangi türde (şiir, hikâye, masal, fıkra vb.) hazırlayacaklarını ve nasıl sunacaklarını (konuşma, yazma, görsel sunu vb.) belirleme çalışmalarını kapsamaktadır” (MEB TTKB, 2005).

Programda bu etkinliklerin hangi sınıf düzeylerinde, hangi aşamalarda ve nasıl yapılacağı da açıklanmış, metin üzerinde çeşitli örneklerle anlatılmıştır.

3. SONUÇ

Bilgi çağını yaşayan dünyamızda yaşam boyu öğrenme ve gelişmenin en önemli anahtarı, öğrenen ve kendini yöneten bireyler yetiştirmektir. Eğitimin en önemli amacı zihnine egemen, öğrenen, gelişen ve kendini yöneten bireyler yetiştirmektir. Bunun için eğitim programları ve uygulamalarında zihinsel bağımsızlık becerilerine yer verilmeli, erken yaşlardan itibaren öğrencilerde sorumluluk alma, kendini yönetme ve haklarını savunma becerileri geliştirilmelidir. Bu amaca ulaşmada başta öğrenci ve öğretmen olmak üzere bütün eğitimci, yönetici ve veliler kendilerine düşen görevleri yerine getirmelidir. Böylece düşünen, sorgulayan, sorun çözen, girişimci, ülkemizin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesine yön veren bireyler yetiştirilmelidir.

Kaynaklar

- Bayle, G.A. ve Dilax, M. R. (2012). *Autonomie et individualisation*. Paris : Université Pierre et Marie Curie.
- Basque, J. (1999). *L'Influence du Béhaviorisme, du Cognitivisme et du Constructivisme sur le Design Pédagogique.*, Montréal.: Actes du XIIe Colloque du CIPTE
- Basque, J. Rocheleau, J. vd. (1998). *Une approche pédagogique pour l'école informatisée*, École informatisée Clés en main du Québec.
- Blin, F. (1998). "*Les enjeux d'une formation autonomisante de l'apprenant en environnement multimédia.*" In Chanier, T., Pothier, M. (Ed.), "Hypermédia et apprentissage des langues", Etudes de Llinguistique Appliquée, n°110. 215-226 Fonlupt, Sébastien.,Roue,Anne.(2004). *Comment rendre l' élève acteur de ses apprentissages*,IUFM de CAEN, France.
- Gravel, H. ve Vienneau, R. (2012). Au carrefour de l'actualisation de soi et de l'humanisation de la société : plaidoyer pour une pédagogie de la participation et de l'autonomie, *Université de Moncton, (Nouveau-Brunswick), Canada* (Erişim Tarihi : 2012, 23 Haziran)
- Glikman, V. (2006). Formations à distance en ligne et liberté d'apprendre ,INRP, Institut National de la Recherche Pédagogique et CNAM, Conservatoire National des Arts et Métiers).
- Güneş, F. (2007). *Yapılandırıcı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*. Ankara: Nobel.
- Haramboure, F. (1996). L'autonomie des enseignants de langue de spécialite un gage d'innovation raisonnée. *ASp (la revue du GERAS)*, 11 (14), 265-271.
- Holec, H. (1991). *Autonomie de l'apprenant de l'enseignement à l'apprentissage*, CRAPEL, Université de Nancy 2.
- IUFM de Melun. (1998). *Dossier Liberté, Autonomie, Socialisation éducation enfantine*, centre de formation AIS de Créteil.
- Jullien, S. (2003). *Aide-moi a apprendre tout seul*,Institut Supérieur de Formation Pédagogique, Tronche.

- Labédie, G. ve Amossé, G. (2001). *Constructivisme ou socio-constructivisme?* Pädagogisches Institut der deutschen Sprachgruppe. Bozen DDEC de Nantes.
- Marbeau, V. (1992). *L'apprentissage de l'autonomie et son impact sur les diverses situations d'apprentissage*, CRDP Poitou-Charentes.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB TTKB). (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara.
- Meirieu, P. (1988). *Travail de groupe et conflit sociocognitif*. Cahiers Pädagogiques 267. France
- OCDE. (2005). *La définition et la sélection des compétences clés*. Résumé, Mep_int_French.
- Ollivier, C. (2007). *Ecriture, internet et autonomie de l'apprenant*. Aspects de la didactique développée par le projet DidacTIClang.
- Portine, H. (1998). *L'autonomie de l'apprenant en questions*. Université de Bordeaux 3, ALSIC, Apprentissage des Langues et Systèmes d'Information et de Communication)
- Provost, M. ve Kamtchouing, P.(2003). *la place de l'autonomie au cours de la scolarité de l'élève*, IUFM de Basse Normandie.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK
- Wehmeyer, M.L. (1996). *Self-determination as an educational outcome: Why is it important to children, youth and adults with disabilities?* D.J. Sands et Wehmeyer M.L. (dir), Self determination across life span: independence and choice for people with disabilities.. 15-34, Baltimore: Mar. Paul H. Books.
- Wehmeyer, M.L. ve Lachapelle, Y. (2006). *Autodétermination, proposition d'un modèle conceptuel fonctionnel*. Déficience intellectuelle, savoirs et perspectives d'action, V. 1. Québec : Presse interuniversitaires.